

VIESTNIK

HRVATSKOGA

ARKEOLOGIČKOGA DRUŽTVA.

Prvo otkriće predhistoričkih grobja od žara u Hrvatskoj.

(Sa tablom.)

Slavno poznati iztražitelj predhistoričkih starina Dr. Ingvald Undset u svom djelu »*Das erste Auftreten des Eisens in Nord-Europa* (Deutsche Ausgabe von J. Mestorf. Hamburg 1882, p. 32)« veli o važnosti grobja od žara: »Im mittleren Europa haben wir noch eine Fundgruppe aus der älteren Eisenzeit zu nennen, die für den in vorliegendem Buche behandelten Gegenstand gewissermassen *die wichtigste ist*. Dies sind die Gräber, welche mit dem Namen *Urnenfelder, Urnenfriedhöfe*, bezeichnet werden«.

Čini se, da izhodište ovih grobja od žara ima se tražiti u južnom dielu srednje Evrope; ali po dosadašnjih iztraživanjih u ovom pogledu ne daje se za sada točno ustanoviti, u kom jim kraju ote zemlje prava koljevka. Dr. I. Undset u pomenutom djelu str. 327 misli, da ta grobja stoje u tjesnom odnošaju sa onimi, ako i raznoga načina, sjeverne Italije, te o njihovom izhodištu kaže ovako: »Als eine Möglichkeit kann man hinstellen, dass die Begräbnisweise der Urnenfelder sich von Südosten über Ungarn nach den österreichischen Landen ausgebreitet hat, südwärts nach Norditalien, und über Mähren-Böhmen nach Nordeuropa. Diese Bewegung kann indessen nicht mit der ersten Verbreitung der Bronzecultur zusammen fallen. Um sich davon zu überzeugen, bedarf es nur eines Blickes auf den unvermittelten Uebergang von der reinen Bronzezeit in Norditalien (in den Terramaren und Pfahlbauten) zu den Urnenfeldern (wie z. B. Villanova). Möglich ist es indessen, dass diese Bewegung noch innerhalb der Grenzen der Bronzezeit statt-

gehabt, dass man mit der Zeit noch erkennen wird, dass die ältesten Urnenfriedhöfe in Mitteleuropa der letzten Periode der Bronzezeit angehören, aber in den südlichen Theil, wo das Eisen so früh auftritt, schwer nachweislich sind. So, wie das Material bis jetzt vor uns liegt, scheint, wie bereits S. 42 gesagt, ein Zusammenhang von Süden und Norden am meisten bemerkbar; von der norditalischen Eisenzeit durch das Gebiet und die Periode der Hallstattkultur in die nordeuropäische Bronzezeit«. U opisu pako tih grobišta od žara veli dalje (p. 32): »Einer der südlichsten der bis jetzt bekannten Friedhöfe dieser Art und der am sorgfältigsten untersuchte und am besten beschriebene ist der von Maria-Rast in Steiermark«,¹ akoprem poznaje i ono kod Cirknica u Kranjskoj.²

Po Undsetu dakle izhodište groblja od žara imalo bi se tražiti južno od Štajerske i Ugarske, gdje »die Gebiete nach Südosten vollends noch ganz unbekannt sind«, čemu odlučno protuslove predhist. sbirke u zagrebačkom i biogradskom muzeju. Odavlen bio bi se taj običaj postupno pružio preko Kranjske, Štajerske, Austrije, Ugarske s Erdeljom, te Moravske, Česke, Šlezke i prave Poljske kroz ciele sjevernu Njemačku do Odre, gdje su i jamačno takova grobja iz najmladje dobe. Drugdje jim po svjetu do danas nema traga.

Nama je pako koncem prošloga svibnja pošlo za rukom otkriti u Hrvatskoj oko Ozlja dva grobja ove vrsti, koja bi po svom položaju bila i najjužnija; te evo kako.

God. 1879 pribirajuć muzealne spise starije od g. 1867, kada je ovaj zakonom ustrojen bio, naidjosmo na kra ko izvješće poslano ondašnjoj priv. muz. upravi od gosp. Hermana Buana, u kom ju obaviešćivao, da je njeki seljak, u što je orao na Trešerovačkom polju nedaleko od Ozlja (onda vlastelinstvo g. Josipa Sokaća. a sada veleuč. gosp. Dra Ante Jordana odvjetnika u Karlovcu), nabasao na lonce ili žare, u kojih su se našle kosti, pepeo i ponjekoji predmeti od mjeda. Uvidivši, da se tu radi o prvom otkriću grobja predhistoričkog od žara, nepočasismo časa, da se o istinosti te viesti osviedočimo, te se umah obratismo na gosp. Mihovila Markovića

¹ Ob ovom pisali su: *A. Müllner*: Der Urnenfund bei Maria-Rast in Steyermark (Mittheil. d. Centralcomm. f. Erforsch. u. Erhalt. d. Kunst- u. histor. Denkm. I. 59. — *G. Wurmbbrand*, Comptes-rendu du Congrès de Budapest p. 279. — Das Urnenfeld v. Maria-Rast (Arch. f. Anthrop. XI.)

² Mittheil. d. anthrop. Gesellsch. in Wien. VIII. p. 137 pod naslovom: „Eine heidnische Urnengrabstätte bei Zirknitz in Krain“ od Deschmana.

župuika u Ozlju, moleći ga, neka nas o tom što točnije obavijesti, ali nedobismo odgovora. Isto tako zaludna bjaše naša kasnija izpitivanja ustmena i pismena o istom predmetu do konca prošloga travnja. U to doba dodje u našu pisarnu, da arkeol. muzej razgleda, gosp. Juro Kamenar nar. zastupnik za ondješnji kotar. Uputivši ga o stvari, zamolismo ga, neka na svom povratku kući izpita ondešnje starije seljake i samoga sadašnjega vlastelina u Trešerovcu, jeda li znadu što o onom otkriću grobja od žara, i ima li mu traga još danas. Do malo danah povrati se g. Kamenar u muz. pisarnu, i obavijesti nas, da se je sastao sa g. Jordanom, i da mu je ovaj rekao, da je sam na svom imanju u Trešerovcu prigodom ovogodišnjeg oranja opazio tri žare, u kojih se našlo nešto zavojene žice od bakra i dosta kosti, te da bi i njemu veoma drago bilo, kad bi zem. muzej onamo odaslao vieštaka, da ono zemljište znanstveno iztraži, a da će mu on rado pružiti svu moguću pripomoć.

Uz tako ugodne vijesti pohitismo namah u Karlovac (21 s. ib.), gdje nas Dr. Jordan usrdno primi i povede u Trešerovac (V. tab. VI, br. 1). Trešerovac je ogromno ravno polje, sa sjevero-iztočne strane Kupom opasano, iza koje se na toj strani dižu na blizu sve naokolo brežuljci šumami i vinogradi urešeni. I južno-zapadna strana toga polja obkoljena je brežuljci lozom i šumami zasadjenimi, ali na daleko. Dvorac pako Dra Jordana diže se ponosito na veoma ugodnom položaju uz Kupu. Zemlja je sva puka ilovača, te jedva na dva metra dubljine naidjismo na pržinu. U riedko da se gdje gdje koj kamenčić u njoj pomoli, te nigdje ni traga kamenitoj ogradi oko žara kao inudje.

Grobište (A) leži po prilici 200 m. daleko od Jordanova dvorca (B) uz cestu, koja polazi od istog dvorca napram zapadu, te sieće polje na dvoje.

Akoprem bjaše nam za sada zadaća samo osvjedočiti se o bivanju onoga grobišta, da pako u sgodnije vrijeme uputimo sustavno njegovo izkapanje, ništa ne manje i u ovom pokušaju gledali smo se držati po koliko moguće načina, kojim se vladaju strukovnjaci u sličnih radnjah, sliedeć navlastito metodu rabljenu od grofa Wurmblanda u izkapanju sličnog grobišta u južnoj Štajerskoj (*Le Champ funéraire de Maria-Rast en Stirie. — Comptes rendus du Congrès de Budapest 1876, I. 279—303*).

Još iste večeri, kad dodjismo u Trešerovac (a sunce već zapadalo), pohitismo sa dva težaka na označeno nam mjesto, i sreću

nam se umah prijatno izkaže. Uz prvo odvaljenje zemlje na pol metra dubljine pokaza se prva grobna žara, a malo kasnije još jedna. Kopalo se zatim još tri dana sa šest težaka na dan, te se otkrilo u sve 46 grobnih žara. Težake veledušno izplatio je sam Dr. Jordan kao dar nar. zem. muzeju. Hvala mu najtoplija.

Ono 46 grobnih žara izkopalo se na četverokutnom prostoru dug. 0.21 m. a šir. 0.11¹/₂ m. (V. tab. VI, br. 2). Ove žare nisu bile sustavno namješćene, t. j. u redovih i na istoj daljini kao na pr. u *Libochowanu* u Českoj (V. *Das Urnenfeld v. Fr. Heger. Mittheil. der anthropol. Gesellschaft in Wien. XIII. Bd. 1883, p. 180*), dali neuredno kako na pomenutom grobištu *Maria Rast* u dolnjoj Štajerskoj (l. c.). Nadjosmo dvie, jedna do druge; tri na pravi trokut priredjene, jedna od druge pol metra daleko; a bilo jih, koje su kao osamljene stajale, daleko od drugih do pet metara; ali se tu našlo odlomaka, iz kojih se zaključiti daje, da jih i tu negda bilo, te da jih plug odvalio i uništio. Sve su našaste upravno položene; ni jedna strovaljena; ni jedna da je ležala pod drugom. Istu neurednost opazili smo i glede dubljine. Obično su ležale pol metra duboko, ali njekoje i do metra, a njekoje pako i mal ne uz površje zemljišta, dapače od njekojih nadjosmo samo dolnju polovicu, buduć gornju odnio sobom plug.

Veći dio tih žara imaše svoj pokrovac. Četiri od njih imale su za pokrovac ploču od pjeskulje četverouglastoga načina; jedna pako dvostruku takovu ploču; ostale bile su pokrite preokrenutom zdjelom, koja je slazila do pola grla. Osim ovih zdjela našli smo u samoj žari višeputa još drugu pomanju žaru i kadkada izpod ove još jednu oblastu zdjelicu. Samo u jednom slučaju pokazala se je takova pomanja žarica vani do velike žare. Uzamši u račun i ove žarice i zdjele, može se slobodno reći, da se je na onom razmjerno malenom prostoru izkopalo do 130 komada.

Pošto je zemljište, gdje leži groblje, kroz cijelu godinu više ili manje poplavljeno, toga radi i žare su s te neprestane vlažnosti silno stradale. Odkrivši jih, lasno jih možeš osamljiti te njihovu formu i veličinu opredjeliti, ali čim jih takneš, da jih od nutarnje zemlje oslobodiš ili da jih preneseš, uz svu uloženu pomnju i opreznost na tom radu razstave se ipak u nebrojene komade.¹ Toga radi

¹ Isto tako se dogodilo u izkapanju grobja od žara blizu Cirknica u Kranjskoj. O tom piše Dr. K. Deschmann: „In Folge der grossen Bodenfeuchtigkeit waren die ohnehin meist in Scherben zerfallenen Gefässwände

nije nam pošlo za rukom ni jednu od velikih žara spasiti od propasti. Ponješto srećniji biasmo u što se tiče pomanjih žara i zdjela. Ove, nalazeći se osim u jednom slučaju u nutrnjosti velikih žara, ili na ušću preokrenuto na mjesto pokrovca, te tako ponješto obranjene od neposredne vlažnosti, nisu onoliko trpile, kao velike žare, te tako mogli smo spasiti od ovih u cielosti ili u povećem dielu 14 komada i donieti u muzej, naime 7 žarica i 7 zdjela i zdjelica razne veličine i oblika.

U velikih žarah do polovice njihove visine našli smo ostanke izgorielih tjelesa mal ne sve povapljene, a umješane s ugljenom i pepelom. Isto takovimi ostanci našli smo mal ne pune i žarice nadjene u utrobi velikih žara, te kadkada i same zdjele ondje spremnjene, tako da nebi neopravdano bilo pomisliti, da je više izpaljenih lješina od doraslih i djece u jednoj velikoj žari sahranjeno bilo. Njekoliko put zdjelice nadjene su u unutrašnjosti kao i na ušću preokrenute, te ničim neobterećene. Zivežu uz svu pomnju na to uloženu nenadjosmo ni traga, a isto tako ni jantaru, zlatu, srebru ili željezu. Od bronza našli smo samo: jednu jeglu nepodpunu, njekoliko podvostručenih žica i ulomak cievi od zavojite žice (V. tab. VI, br. 31, 8, 6). Još smo našli pet skroz probušenih prešljenica (fusajuole) dvojakog oblika, naime četiri na način čunja sa jaružicom na osnovici, a jedna kao od dva čunja sastavljena (V. tab. VI. br. 32, 33). Ničemu drugomu nigdje ni sjenke.

Na blizu vel. žara, najviše pol metra daleko, vele često prikazalo bi se ognjište, gdje se lješina izgorila; dapače ovo nam bjaše kao pokaz, da se na blizu nalazi žara, te da se i opreznije radnja nastavi. Iz ovoga je sasvim jasno, da se je izpaljivanje obavljalo na samom grobju. Dva tri puta našle su se dapače žare na samom garištu.

Do sada neopazuje se velike razlike u formi izkopanih posuda. Ove sve mogu se razdjeliti na velike i male žare, te tako na velike i male zdjele. Velike žare su sve po prilici forme kakove su nacr-tane pod br. 3 i 4 table VI. Od 46 komada jedva dvie imale su po dvie ručke protivno položene o boku (tab. VI, br. 25, 26). U

stark durchweicht, manche zerflossen in einen thonigen Brei, und es war nicht möglich, eine einzige ganze Urne herauszuheben oder aus den Fragmenten zu reconstruiren. Besser erhalten waren die kleinen thönernen Geschirre, meist in der Form von Schalen und Bechern, von denen fast immer ein Stück, zuweilen sogar zwei in den mit Erde und verbrannten Knochen vollgefüllten Urnen vorkamen“ (Mittheil. d. anthrop. Gesellschaft in Wien, 1878, p. 139).

jednoj te ručke stajale su vodoravno, te kroz nje polazio je sve naokolo kao pas; u drugoj komice a bez pasa. O boku nekijih vel. žara a i manjih mjesto ručka bjahu čunjasti kukovi jedan prama drugomu, od 2 do 4 (br. 7). I jedna žarica je nadjena sa ručkom komice (br. 14). I zdjele su njekeje sa malom ručkom pri ušću samo na jednoj strani. Ta ručica ili stoji komice (br. 15) ili vodoravno (br. 17, 28). Te ručice služile su u toliko samo, da se kroz nje povuče konac za visenje. Na tri pomanje zdjele nalazi se i prava ručka, koja se diže iznad površja posude (br. 16). Dvie su od ovih oblasti. Jedna pako zdjela pokazuje se osobitog načina, naime kao od dva usječena čunja sastavljena, gornji veći donji manji kao podnožje (br. 19). Jedna zdjela ima na ušću dvostruki kuk (br. 20).

U velikih žarah promjer na trbuhu obično daleko je veći nego je njihova visina (br. 3). Jedna je na pr. imala promjer na trbuhu 0.62, na dnu 0.15, na ušću 0.25 m., dočim njezina visina bjaše samo 0.36. Bilo jih i sa promjerom na trbuhu 0.70. Samo u riedko promjer na trbuhu bjaše manji od visine. Jedna je bila vis. 0.70 sa promjerom 0.50 m. I žarice i zdjele su razne veličine, kako je već označeno na tabli.

Glede dna našli smo samo u jednoj vel. žari, gdje je dno dubčasto, t. j. ugiblje se prama unutrašnjosti, u ostalih se pokazuje vodoravan i bez podstavka. Tako isto i u žaricah; jedna sama (br. 10) ima izvana na dnu jamicu, iznutra čunjasti kuk, a tri maleni podstavak (br. 7, 12 i 14). I njeke zdjele nose čunjasti kuk iznutri (br. 16, 20), a njekeje maleni postavak (br. 17).

Nema velike razlike u tvari, od koje su ove posude sastavljene. Sve su od proste ilovače pomješane sa zrcni od bjelutka, što se velečesto opazuje u posudah iz kamene dobe. Kadkada unutrašnjost je bolje nego vanjština izgledjena. Boja je obično naravna, zagasita; ali više put ili samo nutrina, ili i spoljašnost crno su zamazane. Sve su ove posude napravljene rukama, te su veoma debele, a sama debljina u pojedinih nije uvijek ista. U riedko da je koja bolje od druge izradjena, o kojoj bi se sumnjati dalo, da je sastavljena pomoću ma kojeg uztroja bud i prvotnoga načina. Izpečene su pako ili na suncu ili na otvorenom ognju; jedva da je koja, o kojoj bi se pomisliti moglo, da je izpečena u surovo izgradjenoj peći, jer nijedna nije dosta tvrda ili da bi se na udarac oglasila.

Velike žare nemaju nikakova ukrasa, osim pasa, kako smo već opazili, o boku. Žarice pako i zdjele mal ne sve su ukrasene crtami

ravnimi ili na pokos, na obluk, na kut i trokut. Sva je dakle uredba strogo geometrička, a izvedena je mal ne izključivo crtkanjem.

Medju žarami nije se do sada našla nikakova lješina nesažgana.

Bilo bi prerano govoriti sada o dobi ovoga grobja, pošto se ovo našim pokušajem jedva načelo, a tko zna, koliko se proteže i širi, te koliko predhist. blaga još tu leži zakopano. Iz ovoga međjutim, što pred oči imamo, dalo bi se ipak ne bez temelja nagadjati, da zasjeca najmanje u zadnje bronzeno doba. Ako je tako, nemože se nikako prepisati celtiskomu narodu, koj se je stoprv početkom IV stoljeća prije Isukarsta u ove strane preselio. Mi i ovdje držimo, da se ove starine moraju svakako prepisati ilirskomu narodu japudskomu, pošto su onda *Japudes* ove strane obitavali. Drago nam ovdje navesti, što glasoviti strukovnjak i duboki poznavatelj ovih naših strana grof Wurmbbrand, razlažuć o njekih oblika u posudah izkopanih na sličnom grobju u Maria-Rast (*Compte rendu du Congrès de Budapest 1876, I, 297*) o tom piše: »Mais ne serait-il pas possible que les descendants de ces aborigènes de l'Illyrie dont Justin fait mention, ces *Japodes* et les autres aborigènes de l'Illyrie avec lesquels les Celtes étaient autrefois souvent en relations belliqueuses, que ces descendants, dis-je, aient gardé leurs formes caractéristiques et très-pratiques pour les vases et que nous en trouvions encore du même style à Maria-Rast?«.

A ovo naše grobje u mnogom se približuje onomu u Maria-Rast otkritu, o čem ćemo, kad nam još više gradiva bude pred očim stajalo, potanko razložiti.

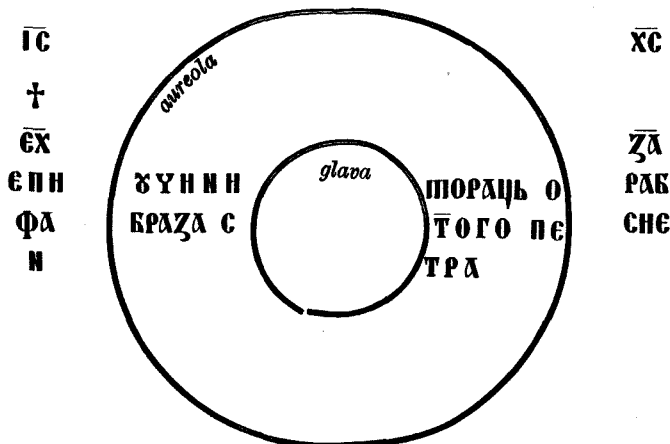
Ali to nije jedino grobje, koje smo na našem izletu u Trešerovac otkrili. Gori pomenuti Herman Bužan u istom dopisu na upravu narodnoga muzeja dodavao je, da se lonci slični onim u Trešerovcu nalaze jošte i iznad Ozlja u Poljicah ne daleko crkvice sv. Florijana na zemlji gospodštine Thurn-Taxis, koju teži ozaljski nadlovac g. Jalić. Da se i o toj viesti osviedočimo, prodjosmo u družbi Dra Jordana u Ozalj do g. Jalića, koj nas prijateljski primi i pogosti, na čem mu liepa hvala. Nadodje malo kasnije i g. Juraj Kamenar iz Vrhovca, da nam svoju velevrednu pripomoć pruži. Po Jaliću on sam je prisustvovao tomu otkriću oko 35 godina prije, kadno se ondje razširivala i popravljala glavna cesta u smieru, da bude laglje saći u dolinu, u koju se ona iz obuhe spušća. Po njegovom kazivanju otkrila se je tada na malom prostoru množina velikih žara sa ostanci izpaljenih lješina, koje bjahu priredjene na

redove četvrt metra daleko jedna od druge, te mal ne svaka je žara nad sobom nosila pomanju žaru i zdjelicu položenu na način poklopca. Bez časa časiti, zamolismo g. Jalića, da nas prati do svoje zemlje, i da nam priskrbi nekoliko težaka, po kojih bi pokušaj namah obaviti mogli. Jalić rado pogodi našoj želji. Uz prvo odkapanje zemlje sa strane pomenute ceste pokaza se jedna žara, a do mala još tri druge, ali i ovdje kao u Trešerovcu sve četiri odoše u sjaset komada ne s vlažnosti zemljišta, dali s toga, što je njegda uprav tuda polazila pomenuta cesta. Dalje nije se kopati moglo za sada radi žita, koje se na onom zemljištu bujno razvijalo. U jeseni i ovdje ćemo radnju nastaviti, te je nade, da ćemo naći žare u boljem stanju, pošto ovo grobje leži na visočini.

Na južnom obronku ove visočine nalazi se otvor jedne špilje; u koju se lasno ulazi. Ima po sriedi veliku okrugljastu dvoranu (promj. 7 m.) veoma nisku, dva hodnika i jednu provalu nizbrdo. Dali smo kopati u sried dvorane i u jednom hodniku. U hodniku, gdje je pazio g. Iv. Muha ozaljski učitelj, bje nadjen 1 m. duboko zub od *Ursus Spelaeus*; dočim u dvorani ilovača zapremala je do 1.50 m. duboko, zatim pržina 0.30, pak debeli pjesak 0.20, a napokon živac kamen. Ovdje će po našoj molbi nastaviti kopanje pomenuti g. Muha.

S. Ljubić.

Starobosanski nadpisi u Stonu.

Svadja se: IC XC † Є(ромона)х Єпифан ѡУННН пораць образа (не)того Петра за(фланы) раб снє. Cita se: *Jesus Hristos † Jeromonah*

Poljska cesta kroz vlastelinstvo Dra A Jordana

